

У лелечому селі

Євген Гуцало

Синє моє село — за відстанями та за роками...

Чому синє? Й сам не знаю. Адже сіре воно влітку, бо все притрушене пилюкою; похмуре воно восени, коли тоне в багнюці; безрадісне воно і взимку, коли мокра ожеледь стьмянить не лише сніг, а й дерева, хати.

А проте — синє! Може тому, що напровесні повітря там холодно-фіалкове, може тому, що і взимку над заметами та кучугурами застигає морозна блакить, може тому, що дощі там іноді ллють мало не з безхмарного неба. Ні, хмарка якась там переблискує,— завбільшки з хустку, — а з неї раптом посипались перли, наче сльози крізь сміх.

А може, синім таким здається тому, що багато там лелек? Літають вони й літають, а ти весь час дивишся вгору, дивишся в блакить, стежачи за їхнім плаванням, за їхніми перелетами, — тому й тепер, через відстань років, і лелеки оті здаються тобі теж синіми, наче на їхніх крилах літало небо?

Повнісінько лелек! Село понад водами, побіля лісів, село низинне й вербове, та ще лозове, та ще осокорове,— стало воно одним велетенським гніздом для лелек, і прилітали вони сюди упродовж віків минулих, прилітають тепер, прилітатимуть і тоді, коли вже інші верби тут ростимуть, інші осокори, інші хати стоятимуть, і для інших очей синітиме небо на їхніх крилах. А сусідні села теж такі — низинні, мокрі, і до них навесні підступає повінь так, що човнами іноді доводиться плавати від однієї хати до другої; і тут лелек теж багато, ніби вони позбиралися з усього світу.

А в нашому селі біля кожної хати — свої лелеки. Мостять вони гнізда на вербах та осоках, на стріхах. Кількоро вхитрилося викласти свої гнізда на церкві — ці живуть у селі найвище, вони ближче до неба й за людей, і за інших птахів. А двоє лелек пробувало зліпити гнізда в димарі сільської школи. Носили вони галуззя один день, носили другий, а потім запримітив це шкільний сторож.

Довго стояв на подвір'ї, спостерігав. Стежив, куди летять, звідки, що приносять на своє гніздо. А потім приставив драбину до стіни, виліз на дах — і давай руйнувати змощене гніздо. Бубонів собі під ніс:

— Теж мені грамотні познаходились. До школи закортіло! Мостіть на хатах, а сюди зась! Бо позабиваєте димарі сміттям, а дим і не йтиме! Самі не знаєте, що я вас учить маю?

Навідались оті шкільні лелеки, глянули, що все розкидано, й затужили, поклацуючи дзьобами. А сторож, стоячи внизу, кричав їм:

— Ну чого, чого сердитесь? Я ж на вас не серджусь! Шукайте в іншому місці.

Біля кожної хати — свій лелека. Прилітають вони на старі свої гнізда, а коли які не повернуться, то так і знай — спіткало їх у дорозі лихо. Стоїть їхнє гніздо порожнє, смутком віє од нього, та, дивись, невдовзі зайняли його інші лелеки, клеочуть уже

там, яйця кладуть, пташенят висиджують.

Від села до річки стоїть над шляхом осокорина лава, на кожній верхівці — гніздо, а на деяких — і по двоє. Коли в гнізді з'являються пташенята, то батько й мати тільки й знають, що літати в луг. У дзьобах вони приносять жаб, і малі лелеченята з'їдають їх швидко, наче й не було. Старі лелеки знову линуть до ріки, знову шукають поживу для своїх дітей. І так цілий день, і так цілий тиждень, бо малеча ненажерна, насититись вона не може. Зате ж і росте швидко.

А повиростають, тільки почнуть у колодочки вбиватись — і вчаться літати. Постають на краю гнізда, розправлять свої ще кволі крильця та й ворухать ними. Ні, не летять, не кидаються вниз сторчголовою, а лише вимахують розправленими крильми та на струнких своїх ніжках якомога вище спинаються. Отак і летять на місці. Чи багато пролітають, стоячи на краєчку гнізда? А мабуть, багато, бо ж і міцніють, і сили набираються, і пір'ям обростають, а там, дивись, зважилося котресь — і вистрибнуло з гнізда в блакитний світ, горне незміцнілими ще крильми повітря, яке за першого польоту здається і ріденьким, і страшним. Ухопиться лелеченя за нижню гілляку сусіднього осокара, тремтить на ній — назад у гніздо хочеться, а боязко. Все-таки зважується і, неймовірно напружуючи крила, летить угору так, наче дряпається.

Одного разу впав старий осокір. Сам упав, бо зістарився, протрухлявів, а вітер на нього дунув — ось уже й лежить на землі, потрощивши гілля, верхівка на кілька шматків розбилась, а гніздо... А гніздо хоч і не розсипалося, впавши, та яйця потовклись. Майже висиджені яйця, вже ось-ось мали б і лелеченята вилупитись. Що було робити лельці та лелеку? Пожурилися птахи, довго літаючи над упалим осокором та над понівеченим гніздом. Нового не взялися мостити, яєць більше не клали.

Так і пролітали над лугами й селом до перших осінніх холодів нічних. А щойно почали лелеки гуртуватися в ключі — вони пристали до першого гурту й полетіли. Чи прилітали наступної весни, ніхто не знає. Може й прилітали, а може й ні...

Біля кожної хати чи на кожній хаті — лелече гніздо, а побіля хати вдови Киселихи ні одного. Так, наче в неї стріхи нема, так, наче на обійсті її жодне дерево не росте. Вдова Киселиха — самотня, нікого в неї нема, і птахи чомусь обминають її. І з людьми вона про це не раз говорила, і вже в думках просила до себе хоч одну птаху яку — не гніздяться! Либонь, наворожено так.

А одного разу бились лелеки за гніздо.

Одне гніздо, над шляхом, довго було порожнє. Мабуть, не повернулися хазяї, мало що статися могло. От і поселилися в ньому чужі. Довго вони приглядались до гнізда, довго кружляли над ним і таки зважилися зайняти. Вже пташенят висиджували, коли повернулися колишні хазяї. Теж узялися кружляти над осокором, усе нижче спускаючись, пролітаючи над самим гніздом. А потім і дзьобами стали скубти один одного. Що верхній з розгону силкується штрикнути, нижній захищається. І хижо так поклацують дзьобами. Дітей унизу зібралося чимало, дорослих, — усі стежать, чим же закінчиться пташиний поєдинок. Щось кричали, груддям кидали, намагаючись розборонити, та хіба вони зважають? Одні лелеки засліплені гнівом, що їхнє гніздо

посіли, а другі теж сердиті, бо сімейне вогнище своє захищають, пташенят.

Хтось із хлопців — здається, Орчик — узявся на осокір лізти. Мабуть, хотів розборонити їх. Осокір грубий, знизу гілля немає ніякого, то Орчик дряпався, дряпався і, зрештою, до сучків добрався, тут уже легше. Лелеки й почали над ним шугати, то він пробував картузом їх одганяти чи долонею очі затуляв. Майже до самого гнізда доліз, виламав гілляку, хотів розполохати заводіяк, що вже суцільним клубком ворушились над головою, а тут гніздо і впало йому на плечі. Лелеки теж упали, деякий час уся ця бійка точилась на Орчикових плечах, а потім лелеки врозтіч кинулись, а гніздо, шеберхаючи по листю, покотилось донизу.

— Якби ти не ліз,— стали дорікати Орчикові, коли спустився додола, — то нічого й не сталося б.

— Я кричу, а вони в мене на спині б'ються,— розказував Орчик, уже трохи відійшовши од недавнього переляку.

— Чого ж ти не додумався схопити котрогось?

— Е-е, підіть самі схопіть! Язики в них червоні, наче в дзьобах огонь.

Потім хлопці взяли гніздо на місце покласти. А як ти його покладеш на верхівку, коли й без нічого туди важко залізти? Ну, прив'язали якось Орчикові до плечей, а він став дряпатись. І таки вибрався по стовбуру, та поміж гілля важко стало. Поки дістався вгору, од гнізда саме лише цурпалля зосталось. Ну, що ж, він і таке прилаштував, а потім вимостив його віттям, листям вистелив. Думав, що допомагає лелекам. Але котрим? Тим, що цієї весни зайняли гніздо, чи тим, котрі давно колись тут висиджували своїх пташенят?

Проте ні перші, ні другі чомусь уже не повернулися на цей осокір. Скільки Орчик із хлопцями навідувалися сюди, сподіваючись, що хтось поблискує вгорі червоним дзьобом — марно. Лелеки обминали цей осокір, обминали гніздо...

А ще — про самотнього лелеку.

Тієї весни він прилетів найпізніше. Давно всі повернулись, давно вже по гніздах сиділи, а він чи сам із теплого краю добирався, то припізнивсь, чи з сусіднього села прибився. Великий, важкуватий, ширококрилий, самотиною кружляв над селом. Найдовше чомусь затримувався над церквою. Зрештою, опустився на баню і так завмер, витягнувши довгу шию. Не мало стояв і не багато, а потім перелетів до якогось двору, сів на дереві, дивився, як неподалік товчуться лелеки у своєму гнізді.

— Знаєте, — розказували одне одному в селі, — лелека у нас якийсь літає. І не в парі, а сам. Приблудний, еге ж?

— Та приблудний, бо не знає, до якого гнізда йому й пристати. Може, лелечиху шукає?

— Хіба ж знайде? Бачте, старий. Політає трохи, а потім сяде й півдня відпочиває.

— Та не старий він, а сумний.

— Того й сумний, що старий...

Де тільки не висиджував той самотній лелека! Здається, жодного дерева не обминув у селі, жодної хати. І якась гіркота була в тому, як він підгинає то одну, то

другу ногу, як тримає голову.

Не обминув обійстя і вдови Киселихи. На хліві стовбичив день, а потім ізник надвечір. Думала вдова, що не повернеться, а він уранці знову навідався. Походжав по гребеню, поклацував дзьобом. Киселиха стояла в сінях і дивилась на лелеку. Думала: "Хоч би не летів уже нікуди. Чи в мене не такий хлів, як у людей? Або хата? Міг би собі гніздо змостити, чи я щось мала б? Я б йому сама тих жаб із лугу носила, якби тільки не кидав обійстя".

Знала Киселиха, що лелеки в'ють гнізда тільки в парі, тому переживала, щоб і цей самотній лелека найшов собі когось. Думала: "Адже інші знаходять, і цей повинен. А то ж сумний такий, що господи... І в нього гризота якась у душі пташиній, бо чого б то скитатись? Е-е, пташка, як людина, пташка теж має щось на серці, а в цієї — камінь..."

Отак посидів на Киселишиному хліві той лелека, походив гордо, поважно, ніби думку якусь думаючи, а потім ще політав над селом, ні до кого не пристаючи,— та й зник. Зник, ніби ніколи й не було в нашому селі самотнього лелеки. Де ж він тепер? В іншому краю журиться, перелітаючи з осокара на осокір, в іншому краю приглядається до лелек, вишукуючи собі пару і не в силі знайти її?

Чи вже знайшов і нікому не ранить серця своєю журливою самотністю та мовчанням?

Синє моє село — за відстанями та за роками... І досі в ньому навесні лелеки носять на своїх крилах високе небо. Й досі б'ються в ньому за гнізда — іноді вирослі діти зі своїми ж таки батьком та матір'ю. І досі там довгоногі лелеченята вчаться літати, напружено б'ючи повітря молодими крильми. Й досі шкільний сторож викидає, либонь, із димарів галуззя, коли комусь захочеться моститись там.

Далеке моє село, лелече...